

לב להבין

הבנה ועיון במקרא

על סדר

פרשת השבוע

גיליון ק"ג

פרשת בחוקותי

תשפ"ב

כי לא תשכח מפי זרעו

בגמ' במסכת שבת (קלח:), מצינו ויכוח מופלא – העוסק בשאלה האם עתידה תורה להשתכח מישראל: "ת"ר כשנכנסו רבותינו לחרם ביבנה אמרו: **עתידה תורה שתשתכח מישראל** שנאמר 'הנה ימים באים נאם ה' אלהים והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה' וכתוב 'ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר השם' ולא ימצאו דבר ה' זו הלכה, דבר ה' – זה הקץ, דבר ה' – זו נבואה... תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר **חס ושלום שתשתכח תורה מישראל שנאמר 'כי לא תשכח מפי זרעו'**. אלא מה אני מקיים ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו – שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד."

ויש להבין טובא, והרי ר' שמעון אתא ומקרא מלא בידו 'כי לא תשכח מפי זרעו', וכיצד אתו רבנן ואמרי שעתידיה תורה להשתכח מישראל. אבל האמת היא שפשטיה דקרא כלל לא איירי על התורה כולה, אלא מדובר על שירת האזינו, שציווה השם לכתבה לבני ישראל, לאותו היום שבו יטענו 'הלא על פי אין אלהי בקרפי מצאוני הרעות האלה', היינו שיסברו כי הקב"ה עוזבם כבר חלילה. ועל כך נאמר '**וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו**', ולעולם תענה בהם לעד. ואם כן, נצטרך להקשות לרבי שמעון בר יוחאי עצמו, מנא יליף מהפסוק, שמירי בכלל בשירת האזינו, לאותה הבטחה שלעולם לא תשתכח התורה מקרב בני ישראל.

וכדי לענות על שאלה זו, נצרך ללמוד על עניינה של שירת האזינו. המעיין בתוכנה יראה שרוב רובה היא דברי תוכחה ופורענות, ואף אין בה איזכור מפורש לגאולה שתבוא לאחריה, אלא רק לנקמה בגויים, ואם כן נצטרך לשאול – מדוע בשם 'שירה' תכונה. וביותר, יש לבאר את מה שמצינו שחשיבות גדולה נודעה לה, עד שנבחרה להיות מושרת בפי הלויים בכל שבת ושבת אחר הקרבת המוסף.

אבל האמת היא שהשירה נועדה לאותו היום שבו בני ישראל יבואו ויטענו 'על פי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה' – הסתר הפנים היה גדול כל כך, עד שלא יצליחו לראות את יד השם מבעד למקרים. והתורה אף תצדיק את טענתם בזה, שהרי נאמר 'ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא'.

בכל ימות ישראל, מגאולת מצרים עד לאותו הזמן, תמיד ישראל יודעים ורואים שהכול נעשה למענם. גם כשהקב"ה מביא עליהם פורענות, משמעותה היא פָּאָב המייסר את בנו ומעמידו בדרך טובה וישרה. אבל באותו הזמן, אחר שהפרו הברית, כביכול כבר לא יחזו באותה השגחה שליוותה אותם מאז היותם לעם, וממילא כבר יסברו ישראל שהקב"ה מצידו כבר ביטל את הברית, וכאילו בטלה אהבה ונפרם הקשר.

מחשבה זו תביא אותם לסבור, כאילו כבר הם מציידים, לא מחוייבים לתפקידם, חלילה. וכמו שמצינו בגמ' שטענו זקני ישראל לפני יחזקאל: 'עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום', אמר לו הקב"ה לנביא – לך אמור להן 'איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעוונותיכם נמכרתם ובפשעכם שלחה אמכם'... 'והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובורע נטויה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם'.

ועל כך עונה לפניהם שירת האזינו לעד. שירת האזינו כל כולה באה לחדש מבט מחודש על כל התורה. עד עתה סברו כי הכול נעשה למענם. אבל שירת האזינו באה לחדש מבט גבוה יותר על פני הדברים. יש תכלית לעולם, וישראל הם אלו שנבחרו להביא את העולם לייעודו, בין ירצו בכך ובין אם לאו.

הבחירה של בני ישראל לא רק מכח מעשיהם, אלא מעצם מהותם הם מיועדים ועומדים לשליחות זו לתקן עולם במלכות ש-די, ועל כן, גם אם יהיו רגעים שלא יחפצו בכך, או שלא יראו כיצד הכול נעשה למענם, צריכים הם לדעת ולהאמין שבין כך ובין כך נקראים בנים למקום. בין כך ובין כך מטרת העולם תושג – לגלות כבוד מלכות השם בעולמו. זוהי מהותה ועניינה של שירת האזינו, שהובטחנו שלא תישכח מפי זרעו. השירה עונה לפניהם לעד, שלעולם, גם אם נראה כאילו כבר בגדו בתפקידם, לעולם השליחות לא תילקח מהם.

וזהו גופא תוכן ה'שירה' שבדבר, על הקרבה המיוחדת שזכו לה בני ישראל, ועל היותם חבלו וחלק נחלתו, עד שלעולם לא ימירם השם באף אחד בעולם. ולעולם לא תיבטל בחירתם כמי שנועדו להביא את דבר השם לעולם כולו.

...

על פניו, פני הדברים היה נראה כדקאמרי רבנן, שלעתיד לבוא, עתידה תורה שתשתכח – שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב. אבל כאן הגיע רבי שמעון בר יוחאי וטען – 'לא תשכח מפי זרעו'. אמת, בפשטות קאי על שירת האזינו. אבל רשב"י עצמו האיר וגילה תורה שלמה שכל

כולה מבוססת על שירת האזינו. תורתו המזהירה של רבי שמעון בר יוחאי מבוססת על המבט שמגלה לנו השירה הזו – להראות איך בכל פרט ופרט בעולם יסודו מהכוונה העליונה שהייתה ביצירה הראשונה, וכיצד דווקא לבני ישראל ניתנה הזכות לקחת חלק בתיקון העולם ובהבאתו לייעודו.

'לא תשכח מפי זרעו' - זה מה שלמד רשב"י מרבו רבי עקיבא - ששום דבר לא יכול לה לאותה אהבת קדומים, לא קול המונה של רומי ולא השועל שיצא מבית קדשי הקודשים. ואדרבא - כל ימי היה מצטער מתי יבוא לידו ויקיימו, להוכיח קבל עם ועדה, שתוקף ועוצם האהבה נמדד דווקא בכך ששום מקרה לא יוכל לעמעם אותה במאומה.

• • •

ובזה נבין את נקודת המחלוקת בין רשב"י לרבנן. אמת אמנם, ייתכן שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד, ורבנן קראו למציאות הזו 'תשתכח תורה'. אבל רשב"י חידש, שגם כשיגיעו לכוזה מצב, ישנה משמעות נוספת לתורה, מעבר לעולם ההלכה והמעשה. תורה שעוסקת בכוונה העליונה, במטרת הבריאה ובתפקיד המיוחד של בני ישראל להביא לתיקון העולם. תורה המאירה ומזהירה על הסוד הגדול שעומד מאחורי בריאת העולם, ותכלית השם להיטיב לבניו, בכל מקום ובכל מצב.

זהו המבט הבהיר שנותנת לנו תורת הקבלה, שאנו נאותים לאורה, ואין בית מדרש בישראל שלא יונק מכחה ומכח כוחה. כל רבותינו מנחילי דרכי האמונה והעבודה בדור האחרון, מרמח"ל ועד מרן השו"ע, מהגר"א ועד הבעש"ט, כולם ינקו את יסוד השקפתם מתורה נשגבה זו, שהיא סוד קיומו של בני הדור האחרון, בו יקשה למצוא משנה ברורה והלכה ברורה במקום אחד. זהו האור המופלא שהותיר אחריו רבי שמעון בר יוחאי. תורת 'לא תשכח' שנותנת משמעות חדשה לכל התורה שבדנו.

ומה נפלא לראות דברי רשב"י עצמו במדרש בפרשתו על הגאולה העתידה (תנחומא בחוקות) 'רבי יהודה אומר, אם אין ישראל עושין תשובה, אין נגאלין, שנאמר: בשובה ונחת תושעון'. רבי שמעון אומר, בין עושין תשובה ובין אין עושין תשובה, כיון שהגיע הקץ, מיד נגאלין, שנאמר: אני ה' בעתה אחישנה'. ולפי האמור - הן הן הדברים. לדעת רבי שמעון בר יוחאי - הגאולה העתידה תבוא 'למען שמו באהבה' - למען ייחוד שמו הגדול, באהבה שאוהב את עמו ישראל ואינו נוטשם לעולם.

ענין
בפרשה

לב לדעת

בין 'אדם כי יקריב מקרב' לבין 'איש כי יפלא נדר בערקה'

-הדרן לספר הקדושה-

אחת התמיהות הגדולות בתורה - היא צורת חתימתו של ספר ויקרא. מיד לאחר הקללות שבפרשת בחוקות נאמר: 'אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן יי פניו ובין בני ישראל בקרב סיני ביד משה', ונראה כאילו בכך נחתם הספר. אך למרבה הפליאה, מיד פותחת התורה בפרשה חדשה נוספת 'וידבר יי אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש כי יפלא נדר בערקה נפש ליי'. ובסיומה התורה חותמת שוב, בצורה כמעט זהה לחתימה הקודמת: 'אלה המצוות אשר צוה יי את משה אל בני ישראל בקרב סיני'. ויש להבין פשרו של דבר. זאת מלבד שיש לעיין מה המאחד בין כל הדברים שבחרה התורה לכלול בזו הפרשה: דיני ערכין - אדם והקדש בדק הבית - שדה ובהמה טמאה, קדושת בכור ומעשרות ומעשר בהמה, ואיסור תמורה.

ספר ויקרא נפתח בב' פרשיות - ויקרא וצו, שלפום ריהטא נראות כחזרות על אותם הענינים. אך במבט מעמיק יותר נגלה, שהם עוסקות בשני חלקים שונים. פרשת ויקרא עוסקת בעיקר במהות הקרבן אותו מביאים לפני השם, ובאופן כפרתו. ופרשת צו - בצורה בה יגשו הכהנים לפני השם ולהביא את הקרבן.

זוהי ההקדמה להעמדת המשכן, כבית המלך שבו יוכלו ישראל לבוא להקריב קרבנות לפני השם. ואכן - זכו ביום השמיני, ושרתה שכנינה במעשה ידיהם 'ותצא אש מלפני יי ותאכל על המזבח את העלה ואת החלבים וירא כל העם וירגזו ויפלו על פניהם' - כריעה והשתחויה לנוכח גילוי כבוד השם, והדרת גאונו.

אבל אז התחולל המאורע - 'ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת ויקריבו לפני יי אש זרה אשר לא צוה אתם'. בפנים רבות נדרש חטאם, שהמאחד בין כולם הוא מה שנאמר להדיא בקרא - 'ויקריבו לפני יי' - אש זרה אשר לא צוה אתם, אם בחלק הראשון - הקריבה וצורת הגישה אל פני הקודש, שחסרו את ההכנה המצטרפת לכך, כגון שהיו שתויי יין או מחוסרי בגדים, או שחטאם היה בעצם מה שהוסיפו להביא מן ההדיוט. ולפי מה שלמדנו נבין - יסוד המחלוקת אם חטאם היה

כלפי החלק של פרשת ויקרא - שמלמד מה וכיצד להביא אל פני השם, או שמא חטאם היה כלפי פרשת צו - הצורה הנכונה לעבוד ולשרת לפני השם.

הפרשיות שבאו אחר כך, לאורך הספר, מהוות את התיקון לחטא זה - ומתחלקות גם הן לב' חלקים. החלק הראשון - הוא הצורה לגשת את פני הקודש - שהן אלו מפרשת שמיני - עד לסיכום בפרשת אחרי מות - עבודת יום הכיפורים, שזוהי הדרך הנכונה והראויה שיבואו ישראל אל הקודש פנימה לכפר בעדם.

והחלק השני - הוא ללמד כיצד יוכלו להביא משלהם לפני השם. פרשיות אלו ראשיתם בשחוט חוץ, וחתיתם בפרשיות הקדושה של קדושים-אמור. שבאות לקבוע ולהנחיל תהלוכות חייהם של עם שהשם הוא אלוקיו, ואותו הם עובדים. כשלאחר מכן ניתנו להם מועדי השם - מקראי קודש. ונבנתה הצורה להקמת ארץ הקודש - שכל משפטיה וחוקי מסחרה והישיבה בה - כולם מבטאים את ההכרה שהכול מאת השם בא ונועד לכבודו. ועל כך נכרתה הברית בברכות ואלות בפרשת בחוקותי.

נמצא שספר ויקרא כולו, בא להגביל ולהדריך על הצורה הנכונה לגשת את פני השם, וכיצד ומה ראוי לקדש לשמו. אבל כאשר נתבונן, נמצא שדווקא הפרשה שבאה בסיומו - מהווה לכאורה את ההיפך לכל מה שספר ויקרא בא להנחיל.

ראשיתה - בפרשת ערכין - שאדם לוקח את מציאותו והווייתו כמות שהיא ומקדשה לשם השם. ומיד לאחר מכן מתחדש שאפשר לקדש לשם השם גם את נכסיו החומריים של האדם - כגון שדה וקרקע, ולא זו בלבד, אף בהמה טמאה - ניתן לקדש לשם השם. כמו כן - קדושת בכור, שעד עתה נצטוו בצורה של 'קדש לי', כאן הוא להיפך, נאמר 'לא יקדיש איש אותו' - וקדושתו חלה מאלה ואסורה בכל שינוי. וכן מעשר מן השדה - מעבודתו של האדם - והשיא הוא במעשר בהמה מנכסיו של האדם, שנקבע באופן אקראי, על ידי יציאת הבהמות מן השער. בניגוד לכל מה שלמדנו עד עתה, על הצורה לייעד ולהביא לפני השם מן הראשית, מן המובחר, לרצונו לפני השם. כאן הקדושה חלה מאלה, ללא שום הכנה או ייעוד, ללא בחירה והבאה מן המובחר, ולא זו בלבד - אלא נאסר על הבעלים להמירה בטובה הימנה. ואם המר ימיר אותה - והיה הוא ותמורתו יהיה קודש, היינו שקדושה שכבר חלה מאלה - לא תפקע.

המעין יראה בכך סתירה, לכל עניינו של ספר ויקרא, שלכאורה בא להעמיד היפך מכך, את ההכנה המצטרפת לפני הקדשת הקרבן לשם השם, ואת מטרתו להיות לרצון לפני השם.

אבל התשובה לכך נעוצה - דווקא בסיום הכפול של הספר. בחתימה הראשונה נאמר 'אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן יי פיננו וביני בני ישראל בְּהָר סיני בְּיַד מֹשֶׁה' ולבסוף נאמר 'אלה המצוות אשר צוה יי את מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהָר סיני'. ויש להבין את מהותו של החילוק. 'חוקים', 'משפטים' ו-'תורות' - הם כינויים לעקרונות שהתורה באה להעמיד. 'מצוות' - לעומת זאת, הם כינוי לגוף הציוויים, שנולדים מאותם עקרונות.

וממילא נבין הכול - ספר ויקרא כולו משרטט את הצורה ואת הדרך כיצד אמור להראות ולחיות עם ששם השם חי ופועל בקרבנו. תורותיו משפטיו וחוקיו כולם מלמדים מהי הדרך להגיע לקדושה זו, וכיצד נשמור עליה שלא תסתלק מאיתנו.

לאחר מכן נקבעו חוקי פרשת בהר - לקבוע את ההכרה בשם השם, בכל משפטי והנהגות הארץ הקדושה, שכל פועלינו הוא ממנו ואליו מיועד. ועל דברים אלו הותנתה ישיבת הארץ לבטח - כעקרונות המשפט של ממלכת כהנים - בארץ הקודש, בברית של פרשת בחוקותי. וכאן, לכאורה, מסתיים מה שספר ויקרא בא להעמיד.

כאן מגיע לסיומו המסע הגדול שלוקח אותנו - מאדם בודד, שיכול להיות אפילו גוי, שמבקש להעלות משהו משלו לשם השם, עד ליצירת עם קדוש, בארץ הקודש, חוקי קדושה וימים קדושים, והעיקר - שם הקדוש שוכן בקרבם והם זוכים להקדיש לשמו תמיד. ובעצם בברית של בחוקותי, כבר מסתיים כל מה שספר ויקרא בא להעמיד.

אבל כאן, דווקא כאן, הוסיפה התורה פרשה נוספת, שהיא כביכול נכתבה לאחר ספר ויקרא. זהו המקום הגבוה ביותר שמגיעים אליו ישראל כעם קדוש להשם. היינו שיצליחו לקדש את עצם הווייתם, את פועל ידם החומרי ביותר, יוכל להקבע ולהתקדש לשם השם. זהו הפועל יוצא של ספר הקדושה, ששם השם ייקרא עליהם, בכל מעשה ידיהם ובכל תהלוכות חייהם.